

1831 METŲ SUKILIMO DIDVYRĖ GRAFAITĖ
EMILJA PLIATERYTĖ

KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

Vilnius, 2011

© Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija
© Vytauto Didžiojo karo muziejus

*Grafaitė kapitonė Emilija Pliaterytė (1806–1831)
Karo muziejaus spaudos rinkiniai. Dail. J. Rudolfas*

1831 METŲ SUKILIMO DIDVYRĖ GRAFAITĖ EMILIJA PLIATERYTĖ

180 metų prabėgo nuo ano pavasario, kuomet visa Lietuva kilo į nuožmią kovą su Tėvynės pavergėjais. Grobikiškų kaimynų okupuota, dalyta ir perdalyta Lietuva dar nebuvo pamiršusi Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I „Didžiosios armijos“ žygio į Maskvą 1812 m., su kuriuo buvo sieta tiek daug vilčių atstatyti sunaikintą valstybę. Deja, šioms svajonėms nebuvo lemta išsipildyti. Vis dėlto Lietuva nepalūžo, priešingai – laisvės troškimas pasidarė dar stipresnis, kaip ir neapykanta pavergėjams. Lietuvoje gimė, užaugo ir susiformavo nauja, patriotiškai nusiteikusi karta, kuriai aukščiausioji vertybė buvo meilė Tėvynei ir kova už jos laisvę. Prie šios kartos drąsiai galime priskirti ir bebaimę 1831 m. sukilimo kovų dalyvę grafaite Emiliją Pliaterytę – narsiąją Lietuvos Žaną d'Ark.

*Rusų carinės administracinės valdžios sudaryti sukilėlių sąrašai. 1830–1832 m.
Karo muziejaus rinkiniai. Lapas su E. Pliaterytės pavarde. Fot. L. R. Žiemys*

GRAFAI PLIATERIAI IR LIETUVA

Ši garsi didikų grafų giminė kilusi iš Vokietijos, Vestfalijos krašto. Giminės pradininku laikomas riteris Hereboldas iš Brejelio, pramintas Pliateriu ir minimas nuo 1180 m. Ilgainiui susiformavo ir nusistovėjo šios giminės pavardė – Broel. Giminės atstovai pasirašinėdavo nuo 1210 m. „von dem Broele, genannt Plater“. Nuo XIII a. viena šios giminės šaka, priklausanti Livonijos ordinui, įsikūrė prie Baltijos jūros. Iš Marchijos grafystės kilęs Livonijos riteris Wennmar von dem Broel, genannt Plater, 1451 m. įsikūrė netoli Rygos, 1458 m. vadovavo Klaipėdos (Memelio) pilies gynybai nuo lietuvių apgulties. XVI a. pradžioje gausi Pliaterių giminė buvo giliai įleidusi šaknis Daugpilio (Dinoburgo) apylinkėse. Yra žinoma, kad 1524 m. pirmasis šios tvirtovės komtūras buvo Henrikas Pliateris. Daugpilio tvirtovė Pliaterių rankose išbuvo ištisus 154 metus. Vienas iš Pliaterių – Henrikas IV Jonas, gavo leną už ištikimą tarnybą Lenkijoje ir pradėjo lenkiškąją šios giminės šaką. Žinoma jo mirties data – 1546 m. Jo vaikaitis Henriko VI Jono sūnus buvo lietuviškosios ir žemaitiškosios šakos pradininkas. Kuomet Livonija XVI a. antroje pusėje buvo įjungta į Lenkijos ir Lietuvos valstybės sudėtį, Pliateriai dar plačiau įsikūrė jos žemėse. Vilhelmas Pliateris dalyvavo Žygimanto Augusto ir Stepono Batoro karuose su Maskva ir apie 1580 m. vadovavo kariuomenei, kuri atsiėmė 1577-aisiais rusų užimtą Daugpilį. Nuo 1695 m. iki 1795 m. septyni Pliaterių giminės atstovai buvo Lietuvos senatoriai, keletas kaip regionų atstovai dalyvavo seimuose. Vienas iš didikų Pliaterių 1654 m. vadovavo Smolensko gynybai nuo Maskvos kariuomenės.

Gothardas Pliateris (miręs 1668 m.) buvo Lietuvos kariuomenės pulkininkas, 1633–1634 m. dalyvavo kovose prie Smolensko. Maskvos kariuomenei kapituliuavus, atliko visą priešą artilerijos surašymą. Gavęs iš karaliaus Vladislavo IV privilegiją, iš Livonijos persikėlė į Lietuvą. Jo sūnus Jonas Andriejus Pliateris pirmasis iš protestantų priėmė katalikybę. Būdami LDK, o vėliau Abiejų Tautų Respublikos piliečiai,

Grafų Pliaterių-Zybergų Liksnos dvaro griuvėsiai. Dail. N. Orda. Iš M. A. rinkinių

Pliateriai įsigijo daugybę valdų ir dvarų, įsikūrė Vilniuje ir provincijose. Daugiausia Žemaitijoje, Aukštaitijoje ir Daugpilio apylinkėse. Švėkšna, Antazavė, Dusetos, Vepriai, Vilkinas, Šateikiai, Liksna, Kroslava, Deguliai, Pajūrėlis, Belmontas, Plinkšiai – šios giminės dvarai buvo skaičiuojami dešimtims. Deja, po kiekvieno sukilimo jų skaičius mažėdavo. O juk šios giminės atstovai yra dalyvavę 1794, 1812, 1831, 1863 ir 1941 metų sukilimuose.

GRAFAITĖ EMILIJA

1806 m. lapkričio 13 d. Vilniuje grafų Pranciškaus Ksavero Broel-Pliaterio ir Onos Pliaterienės (mergautinė pavardė – Ana fon Mol) šeimoje džiaugsmas – gimė pirmagimis, tiksliau pirmagimė, mergytė, kuri buvo pakrikštyta Emilijos vardu. Šis džiaugsmas būtų buvęs kur kas didesnis, jei būtų gimęs berniukas, mat grafas Pranciškus Ksaveras tikėjosi sūnaus. Ir kas tuo metu galėjo pagalvoti, kad po kurio laiko būtent ši mažutė mergaitė taps Lietuvos ir net Lenkijos pasididžiavimu. Jos atminimui bus rašomos eilės, kuriamos pjesės, o drąsos, narsumo ir kovingumo jos pavyzdžiu bus mokomas ne vienas vyras.

Emilijos tėvai priklausė elitiniam Lietuvos aristokratijos sluoksniui. Nuo pat vaikystės jaunoji grafaitė gyveno prabangoje, niekad nesusidūrė su materialinėmis problemomis, tačiau jai anksti teko patirti moralinę kančią, nes tėvai tarpusavyje vis rečiau rasdavo bendrą kalbą. Galų gale ėmė visiškai nesugyventi ir nenorėdami daugiau skaudinti vienas kitą išsiskyrė. Tuo metu mažajai Emilijai buvo 9 metai. Motina su dukra 1815 m. paliko Vilnių ir persikėlė gyventi pas gimines – grafo Mykolo Pliaterio-Zybergo ir tetos Izabelės Helenos fon Zyberg dvarą Liksnoje, netoli Daugpilio. Tai buvo labai kultūringa, išsilavinusi aristokratų šeima, valdžiusi keliasdešimt dvarų abiejose Dauguvos

*Emilijos Pliaterytės kovų bendražygis, pusbrolis grafas
Cezaris Pliateris (1810–1869).
Karo muziejaus spaudos rinkiniai.*

*Kauno pavieta sukilėlių vadas Mauricijus Prozoras (1801–1886).
Karo muziejaus spaudos rinkiniai*

(tuomet Dvina) upės pusėse. Jų valdos tęsėsi 35 mylias, dvaruose dirbo apie penkiolika tūkstančių baudžiauninkų. Elegantiškas, gerų manierų grafas Mykolas Pliateris-Zybergas buvo kariškis, turėjo inžinieriaus-majoro laipsnį. Nenuostabu, kad turėdamas puikią reputaciją, gerą vardą Lietuvos aukštuomenėje, grafas po metų tapo Vilniaus gubernatoriumi. Ši šeima sudarė kuo puikiausias sąlygas naujosioms Liksnos dvaro gyventojoms. Mažosios Emilijos lavinimuisi buvo paskirtas gimnazijos mokytojas Volfas, vėliau iš Saksonijos dvarininkų kilęs bajoras Vilhelmas fon Dalvigas – didelės erudicijos žmogus, turintis kapitono laipsnį. Karo inžinierius Dalvigas dirbo Daugpilio tvirtovės restoratoriumi ir buvo specialiai paprašytas mokyti Emiliją istorijos ir matematikos. Šios dvi disciplinos buvo didžioji jaunosios grafitės aistra. Ypač mėgdavo istoriją, tiesiog nukamuodavo savo mokytoją baroną Dalvigą begaliniais klausimais apie Lietuvos ir Lenkijos praeitį, jų valdovus. Domino klausimas, kodėl Lietuvoje gyvenantys jos luomo žmonės laiko save lenkais ir kartu vadina save patriotais. Liksnos Pliaterių dvare vyravo demokratiška nuotaika. Dvaro savininkai priklausė tam dvarininkų ratui, kurie rūpinasi savo pavaldiniais ir savo vaikams netrukdė bendrauti su valstiečių vaikais. Emilija dažnai lankydavosi pas kaimiečius, mokė savo bendraamžius valstiečių vaikus lenkų ir prancūzų kalbų, be abejo, suprato, o gal ir mokėjo lietuviškai. Jai visiškai nerūpėjo žaidimas lėlėmis, puošnūs drabužiai, galantiški šokiai. Ji prašydavo kuo daugiau istorijos pamokų ir grafo Mykolo Pliaterio-Zybergo leidimo susipažinti su dvaro archyvu ir jame laikomais senais dokumentais su gražiais, įmantriais antspaudais. Anksti išmoko valdyti ginklą, taikliai šaudyti ir mikliai fechtuotis. Dažnai stebindavo aplinkinius, kuomet šaudymo pratybose pralenkdavo ne vieną pagarsėjusį šaulį. Žavėjosi Adomo Mickevičiaus poezijos personažais – didvyriškomis lietuvaitėmis: Živile, Gražina, prancūze Žana d'Ark, graikų tautos didvyre Bobolina. Buvo puiki jojikė, mėgdavo leisti į ilgas keliones raita.

*10-asis lietuvių ulonų sukilėlių pulkas.
Bronislaw Gembarzewski*

*2-asis Augustavo (Užnemunės)
sukilėlių raitelių pulkas.
Bronislaw Gembarzewski. Wojsko Polskie.
Warszawa, 1966*

*25-asis (1-asis lietuvių pėstininkų pulkas, su kuriuo
Emilija Pliaterytė dalyvavo Kauno gynyboje.
Bronislaw Gembarzewski. Wojsko Polskie.
Warszawa, 1966*

Šiose išvykose Emiliją dažnai lydėdavo jos pusbroliai liksniškiai Liudvikas ir Kazimieras Bartolomiejus bei dusetiškiai Cezaris ir Vladislovas.

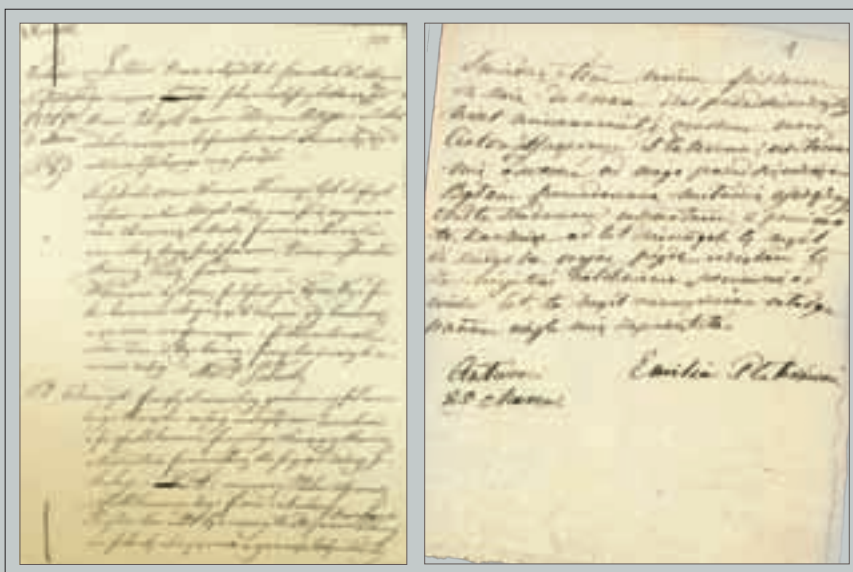
Liksnos dvaro salone dažnai lankydavosi įžymūs Daugpilio tvirtovės karininkai, tarp jų ir pats komendantas generolas Michailas Kablukovas. Išsilavinę ir tolerantiški dvaro šeimininkai dažnai keldavo pobūvius, į kuriuos susirinkdavo ir Daugpilio tvirtovės elitas. Iš šono atrodydavo, kad vyksta nuoširdūs bendraminčių susitikimai, tačiau kai kartą generolas M. Kablukovas paprašė Emilijos rankos, ši aiškiai davė suprasti, kad tai yra neįmanoma, kadangi generolas yra tos valstybės pilietis, kuri šiurkščiai pamynė Lietuvos laisvę. Nuo to karto generolo vizitai pas Pliaterius į Liksną liovėsi.

1829 m. Emilija su motina išvyko paviešėti į Lenkiją pas giminaitį Liudviką Augustą Pliaterį – valstybės sekretorių, Lenkijos turto fondo generalinį direktorių. Aplankė Varšuvą, Krokuvą, pabuvo garsioje Varšuvos kunigaikštystės 1809 m. kovų prieš Austrijos imperiją prie Rašyno vietoje. Iš pokalbių su giminaičiu Liudviku Pliateriu Emilija sužinojo, kad Lenkijoje bręsta sukilimas. Įsitarščiausiai jaunoji patriotė daug klausinėjo: kada? Kas vadovaus? Kiek galima laukti? O kaip Lietuvoje?

1830 m. mirė Emilijos motina. Ši nelaimė giliai sukrėtė Emiliją. Ji susirgo depresija, kamavo vienišumo jausmas. Sunkiai išgyvendama šią nelaimę, Emilija bandė suartėti su tėvu, tačiau Pranciškus Ksaveras ją sutiko šaltai. Taip pat abejingai sutiko žinią apie buvusios žmonos mirtį. Tėvo atstumta, įskaudinta ir įžeista Emilija metėsi į ruošiamo sukilimo sūkurį.

SUKILIMAS

1818 m. Lenkijos Karalystės seime Rusijos imperatorius Aleksandras I savo deklaracijoje užsiminė apie ketinimus prijungti prie Lenkijos Karalystės Lietuvą ir kitas buvusias Abiejų Tautų Respub-

Upytės (Panevėžio) pavieto sukilėlių vado grafo Karolio Zaluskiio atsišaukimas „Lietuviai, visų apskričių broliai...“, 1831 m. kovas (lenkų kalba). LVIA f. 437, ap. 4 b. 423, l. 163

Emilijos Pliaterytės laiškas įstojant į sukilėlių gretas. 1831 m. kovo 25 d., Antazavė. Archiwum Głowne, Akt Dawnych w Warszawie

likos žemes. Lietuvos bajorija po 1795 m. kaimyninių valstybių valdovų įvykdyto padalijimo visada stengėsi nors kokia forma atstatyti Lietuvos valstybingumą. Deja, Aleksandro I liberalizmas tebuvo apsimestinis. Tuo tarpu Vakarų Europoje, kaip ir Lenkijoje bei Lietuvoje, revoliucinė idėja pakilti į kovą už nacionalinį išsivadavimą stiprėjo. Rusijos caras nusimetė liberalizmo kaukę ir ėmėsi reakcinių veiksmų. 1822 m. liepos mėn. 13 d. uždraudė masonų veiklą ir kitas studentų slaptąsias organizacijas. 1823 m. caro valdžiai pavyko išaiškinti Vilniaus universitete veikusią filaretų-filomatų organizaciją. Vilniuje prasidėjo represijos prieš demokratiškai nusiteikusį jaunimą. Emilijos bendraamžis, Vilniaus gubernijos bajorų maršalkos Tado Pliaterio sūnus, gimnazijos III klasės moksleivis, pagerbdamas 1791 m. gegužės 3-iosios Konstituciją 1823 m. gegužės 3 d. ant lentos klasėje užrašė „Vivat Konstitucija“. Įskųstas caro žandarams, už šį poelgį buvo atiduotas į rekrūtus. Kuomet 1831 m. pavyko susigrąžinti jaunuolį, iš jo buvo likęs tik šešėlis. Visi šie įvykiai tik stiprino Emilijos ir kitų giminaičių neapykantą okupantams.

Nuo 1825 m. Nikolajui I užėmus Rusijos imperijos sostą, reakcinis režimas dar labiau sustiprėjo. Naujasis Rusijos caras buvo saldofoniško mentaliteto asmenybė. Jo vyriausybė savo veiklą pradėjo nuo represijų ir sekimo bei kontrolės organų sukūrimo, kad valdžia galėtų dar veiksmingiau „globoti“ visuomenę. 1826 m. įkurtas Jo Imperatoriškosios Didenybės asmeninės kanceliarijos III skyrius – aukščiausia slaptosios policijos forma. Žlugus vilčiai atkurti bent dalinį Lietuvos valstybingumą, sustiprėjo antirusiškos ir anticarinės nuotaikos. Dar imperatoriaus Aleksandro I laikais atsirado reikalavimas šalia vietinės kalbos vartoti rusų kalbą. Visais metodais buvo stengiamasi kraštą depolonizuoti, atskirti nuo bendros su Lenkija ilgametės istorijos bei kultūros ir ateityje visiškai susieti su Rusijos imperija.

Tuo metu Emilijos galvoje brendo sukilimo planai. Daugpilio tvirtovės karo mokykloje mokėsi du

*Šiaulių pavieto sukilėlių vadas Konstantinas Herubavičius (1796–1839)
Karo muziejaus rinkiniai Dail. J. Rudolfas*

Emilijos pusbroliai: Ferdinandas ir Lucijanas. Jie priklausė slaptajai sukilimo rengimo organizacijai. Kartą jie parodydami pasitikėjimą Emilijai atskleidė savo planus pradėjus Lietuvoje sukilimą jėga užimti Daugpilio tvirtovę ir turimais ginklais apginkluoti sukilėlių būrius. Tuo metu karo mokykloje, be Pliaterių, dar mokėsi 16 jaunų vyrų iš Lietuvos. Visi jie sutiko reikiamu metu prisidėti prie sukilimo. Po pokalbio su Emilija pusbroliai priėmė grafaitę į savo slaptąją organizaciją. Dabar visas Emilijos laikas buvo skiriamas studijuoti karo taktiką ir su patikimais Liksnos apylinkių gyventojais tyrinėti vietovę. Emilija užmezga konspiracinius ryšius su kitų apylinkių patikimais žmonėmis. Prieš pat sukilimo pradžią E. Pliaterytė nuvyko į Vilnių tartis su Vyriausiuoju sukilėlių komitetu, tačiau šio komiteto nariai su mergina kariškais reikalais kalbėtis nepanoro.

1831 m. kovo 25 d. Antazavėje savo dienyne Emilija padaro įrašą, skirtą tetai, apie įstojimą į sukilėlių gretas:

„Liudiju šiuo mano raštu, kad mane prie šio žingsnio, šiandien padaryto, niekas nekalbino, tiesa, mano teta Gasparienė Pliaterienė stengėsi mane atkalbėti nuo mano pasiryžimo. Vedė mane Tėvynės meilė. Be to, auklėjama vienišai ir gyvendama nuo vaikystės metų tąja mintimi, kad kada nors karan eisiu, priėmiau tai, kaip įkvėpimą, kadangi daugelį metų toji mintis, neiįprasta jaunoms merginoms, mane lydėjo.“

Antazavė, kovo 25 d.

Emilija Pliaterytė

Sukilimą Lietuvoje pradėjo žemaičiai. Kelmės dvaro savininkas Julijus Gruževskis kovo 25 d. įsakė užimti Kelmę ir paskelbė sukilimo pradžią. Kovo 26 d. buvo užimti Raseiniai. Iš Žemaitijos sukili-

Dusetų bažnyčios varpinė, kurioje sukilėliai slėpė ginklus

mas paplito po visą Lietuvą. Grafaitė Emilija Pliaterytė nusprendžia, kad ir jai atėjo laikas veikti. Ji nusikirpo plaukus, apsivilko vyriškus drabužius. Apsiginklavusi pistoletu ir durklu, nuvyko pas savo pusbrolių Cezarį į Dusetų dvarą. Pastarasis buvo metęs studijas užsienyje ir sugrįžęs namo taip pat organizavo sukilėlius. Dusetų bažnyčios varpinės bokšte buvo įrengtas ginklų sandėlis.

1831 m. kovo 29 d. Emilija su savo adjutante Marija Prušinskaite ir Cezariu Pliateriu Dusetų bažnyčioje paskelbė sukilimo pradžią, iškėlė vėliavą ir pasakė trumpą kalbą. Čia susirinko jau anksčiau suorganizuotas būrys, kurį sudarė 280 šaulių, 60 raitelių ir keli šimtai dalgiais ginkluotų vyrų, daugiausia valstiečių. Kitą dieną anksti rytą E. Pliaterytė su savo būriu užpuolė Daugailių arklių pašto stotį, paėmė 30 arklių ir kasą. Arkliai iš karto buvo paskirti kavalerijos būriui. Balandžio 2 d. E. Pliaterytės būrys susidūrė su rusų pėstininkų kuopa, pastojusia jai kelią. Tai buvo rusų generolo F. Širmano kariai, išžygiavę iš Daugpilio tvirtovės ir vykstantys slopinti sukilimo Žemaitijoje. Emilija drąsiai stojo į kovą, vadovaudama savo būriui. Dar po poros dienų, balandžio 4 d., kartu su C. Pliateriu ir J. Horodeckio daliniais, dalyvaujant E. Pliaterytės būriui, sukilėliai užima Zarasus. Paskelbiamas ir įrašomas į miesto knygą sukilimo aktas. Paskatinti pirmų laimėjimų sukilėlių būriai patraukė link Daugpilio. Tuo tarpu iš tvirtovės pagalbos nesimatė. Sukilėlių draugai kadetai, matyt, buvo įtarti, ir juos paskubėta perkelti į Rusijos gilumą. Vietoj pagalbos iš Daugpilio į Zarasų pusę pasiunčiamas stiprus rusų pulkininko Kapelio grenadierių-pionierių batalionas su 2 patrankomis. Po susidūrimo su sukilėliais rusai atsiėmė miestą. E. Pliaterytės dalinys buvo išblaškytas, tačiau jai pavyko surinkti būrio likučius ir susijungti su C. Pliaterio daliniais.

Balandžio 30 d. E. Pliaterytė atvyko į Smilgius, kur stovėjo tuo metu vyriausiojo Lietuvos sukilėlių vado grafo Karolio Zaluskio vadovaujamas korpusas. Emilijos atvykimas pakėlė sukilėliams nuotaiką, sustiprino tikėjimą pergale. Tačiau sukilėlių vadas Emilijos nepriėmė į dalinį, patarė saugoti savo

*Papuručikė Antanina Tamašauskaitė, Emilijos Pliaterytės adjutantė,
Kražių benediktinių vienuolyno auklėtinė. Dailininkas G. Vilain.
Karo muziejaus spaudos rinkiniai*

*Emilijos Pliaterytės adjutantė, poručikė Marija Rašanavičiūtė (1809-?)
Karo muziejaus spaudos rinkiniai*

sveikatą ir gyvybę, kvietė grįžti į namus. E. Pliaterytė šypsodamasi atsakė, kad nors jos jėgos menkos, tačiau, kad ir būdama moteris, ji galinti padėti vyrams kovoti už laisvę. Po to išvyko į Ukmergę, ten savo pažįstamų dėka buvo priimta į Konstantino Parčevskio vadovaujamą sukilėlių dalinį. Savo buvusio būrio likučius pavedė pusbroliui Cezariui. Čia, Ukmergėje, Emilija susipažino su jauna sukilėle Marija Rašanavičiūte, buvusia mergaičių pensionato mokytoja. M. Rašanavičiūtė tapo Emilijos adjutante ir lydėjo ją visą likusį kovų kelią iki pat mirties.

Vėliau Emilija dalyvavo gegužės 4 d. Prastavonių kautynėse, pasižymėjo kautynėse ties Maišiagala. Atvykus į Lietuvą generolo Antano Gelgaudo vadovaujamam korpusui, sukilėlių kariuomenė buvo perorganizuojama. Emiliją paskyrė į 25-ąją pėstininkų (1-ąją lietuvių) pulką. Jai generolas P. Chlapovskis suteikė kapitono laipsnį. Adjutantei M. Rašanavičiūtei buvo suteiktas poručiko (leitenanto) laipsnis.

Po nesėkmingų generolo A. Gelgaudo kautynių dėl Vilniaus Paneriuose birželio 19 d. sukilėlių kariuomenė ėmė trauktis į Žemaitiją. Tuo metu 1-asis pėstininkų pulkas ruošėsi Kauno gynybai. Pulkui vadovavo majoras Stanislovas Macevičius. Emilijai buvo pavesta vadovauti šio pulko I kuopai. Šiam pulkui į pagalbą buvo priskirtas Kauno pavieto sukilėlių vado Mauricijaus Prozoro kavalerijos būrys. Sukilėliai Kaune nepajėgė ilgiau pasipriešinti, nes jėgos buvo nelygios. Pagaliau birželio 28 d. rusai užėmė miestą. Kaune E. Pliaterytė vos nepakliuvo rusams į nelaisvę. Žirgai jojant pro siaurus vartus, grafitės drabužiai užsikabino už kliūtis. Emilija nukrito nuo žirgo. Tai pastebėję puolė kazokai, tačiau pulko vadas atėjo į pagalbą ir užsodinęs ant žirgo sėkmingai pasitraukė. Po nesėkmingo Kauno gynimo Emilija su sukilėliais atsitraukė į Raseinius. Liepos 8 d. dalyvavo nepaprastai atkakliame mūšyje dėl Šiaulių. Mūšis truko daugiau kaip 10 valandų. Miestas keletą kartų ėjo iš rankų į rankas. 1-ajam pėstininkų pulkui buvo pavesta lydėti sukilėlių gurguolę, kurioje buvo maisto ištekliai,

Grafų Pliaterių dvaras Antazavėje

Grafų Pliaterių Švėkšnos dvaras

parakas, amunicija. Rusijos kariuomenės 2-ojo pėstininkų korpuso štabo viršininkas, generolas majoras I. Delingshauzenas dėjo visas pastangas, kad pavytų sukilėlių gurguolę. Rusų kazokų pulkas ir 3 eskadronai ulonų su 2 patrankom pasivijo sukilėlius. Užvirė sunkus mūšis, kuriame žuvo apie 300 sukilėlių. Čia vėl pasižymėjo Emilija – savo sumaniu vadovavimu išvedė dalį gurguolės į saugią vietą. Kuomet liepos 9 d. karo tarybos pasėdyje buvo nuspręsta trauktis link Prūsijos sienos ir ten pradėti internavimą, Emilija Pliaterytė pareiškė, kad, kol gyva, kovos už Tėvynę. Taip pasielgė ir dalis kitų Lietuvos sukilėlių: E. Stanevičius, J. Gruževskis, C. Pliateris. Kartu su M. Rašanavičiūte ir pusbroliu Emilija pabandė per Užnemunę pasiekti Varšuvą ir ten toliau tęsti kovą. Ėjo miškais slapstydamiesi, daugiausia naktimis, kentėjo badą, troškulį, nuovargį. Galų gale Emiliją jėgos visai apleido, ant kojų atsivėrė žaizdos. Vis dar bandė eiti, tačiau beeidama apalpo. Cezaris ir Marija nunešė Emiliją į eiguolio trobelę. Kreipėsi į artimiausią dvarininką Ignotą Ablamavičių, prašydami priglauti ligonę svetima Ščevinskaitės pavarde. Jų laimei, pastarasis taip pat buvo patriotas ir priėmė grafaitę į netoliese Kapčiamiesčio esantį savo Justinavo dvarą. Cezaris su Marija pailsėję patraukė Varšuvos link. Šeiminkų globojama ir prižiūrima Emilija buvo beatsigaunanti, tačiau sužinojusi apie galutinį sukilimo pralaimėjimą atkrito, ir liga atsinaujino. Išsekęs organizmas nepajėgė ištvirti ligos. 1831 m. gruodžio 23 d. grafaitė Emilija Pliaterytė pabaigė savo trumpą, tačiau didvyrišką gyvenimo kelią. Buvo slapta palaidota svetima pavarde Kapčiamiesčio kapinėse. Jos vaikystės dienų romantiška svajonė „numirti už Tėvynę“ išsipildė. Liko užrašyti jos žodžiai: „Kiekviename mūšyje ieškojau mirties ir dėl įgimtos meilės, kurią jaučiu Lietuvai, ir dėl noro susijungti su savo motina“.

Tolimame Lietuvos pakraštyje, miškų apsuptoje Kapčiamiesčio aikštėje, stovi ant postamento trapi moteriška figūra su kariška uniforma ir kardu rankoje – lietuviškoji Žana d'Ark – grafaitė Emilija Pliaterytė.

Sukilėlių naudotas dalgis (kopija). VDKM ginklų rinkiniai

Sukilėlių naudotas prūsiškas pistoletas su titnagine spyna. XVIII a. pab. VDKM ginklų rinkiniai

Grafaitė kpt. Emilija Pliaterytė vadovauja ulonų būriui. Dailininkas G. B. Vunderis (G. B. Wunder)

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Uruski S. Rodzina herbarz slachty polskiej. T. 1–15. Warszawa, 1904–1917.

Sliesoriūnas F. 1830–1831 metų sukilimas Lietuvoje. Vilnius, 1974.

Straszewicz J. Pamiętniki o powstaniu Litwy i ziem ruskich w roku 1831. Paryż, 1833.

Plateris A. Emilija Plateraitė – 1831 m. sukilėlė // Moteris, 1960.

Vileišytė B. Emilija Platerytė – 1831 m. Lietuvos sukilėlių vadė // Rankraštis, 1963–1987, Varšuva - Roma.

Lenkų biografinis žinynas (Polski słownik biograficzny). T. 26/4, z-111. Warszawa.

Liegutė E. Emilija Pliaterytė. Vilnius, 2004.

Kviklys B. Mūsų Lietuva. T. 1–4. Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1964.

Emilija Platerowna // Świat, 1907.

Moscicki H. Powstanie 1831 roku na Litwie. Wspomnienie uczestników. Wilno, 1931.

1831 metų sukilimo didvyrė grafaitė Emilija Pliaterytė

Emilija Pliaterytė kautynėse prie Šiaulių. Dailininkas Wojciech Kossak

1831 METŲ SUKILIMO DIDVYRĖ GRAFAITĖ EMILIJA PLIATERYTĖ

Antras papildytas ir pataisytas leidimas
Parengė Algimantas Daugirdas. Vytauto Didžiojo karo muziejus
Dizainerė Aušra Pranskūnaitė

2011 04 27. Tiražas 500 egz. Užsakymas GL-141
Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija
Totorių g. 25/3, LT-2001 Vilnius, www.kam.lt
Maketavo ir spausdino Krašto apsaugos ministerijos
Bendrųjų reikalų departamento Informacinio aprūpinimo tarnyba,
Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius

*1-3 viršeliuose – Emilija Pliaterytė vadovauja dalgininkų daliniui.
Dail. J. Rozen. Muzeum Wojska Polskiego, Warszawa*

*Emilijos Pliaterytės paminklas Kapčiamiesčio aikštėje, 1999 m.
Skulptorius A. Ambrulevičius, fotografas L. R. Žiemys, iniciatorius A. Vitkauskas*

